

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lukáš Smělík

Drogová závislost u romského etnika

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Eleonóra Strapcová

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor combined (part time) studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Lukáš Smělík

Drug addiction in Roma

Prague 2012

The bachelor thesis Work Supervisor: PhDr. Eleonóra Strapcová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Rychvaldě dne 18. února 2012

.....
Lukáš Smělík

Poděkování:

Děkuji paní PhDr. Eleonóře Strapcové za podporu a účinnou pomoc při vypracování této bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce „Drogová závislost u romského etnika“ je zaměřena na historii a původ Romů, jakož i na jejich tradice a kulturu. První část je věnována problémové stránce života Romů, ke které bez pochyby patří nedostatečné vzdělání, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestné jednání, agresivita, kriminalita a prostituce. V závěru je zmíněna drogová závislost Romů a její léčba, zejména však sociální aspekty užívání drog. Je zde popsán problém závislosti romského etnika ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, ale i zmapovány a ukázány patologické problémy a faktory, které toto zapříčiňují. V této práci je poukázán celkový pohled na romské etnikum a také na ambulantní a rezidenční služby, které se tímto problémem zabývají.

Klíčové pojmy

Asimilace,
diskriminace,
drogová závislost,
etnobyznys,
exkluze,
komunita,
legitimita,
majorita,
minorita,
rasismus,
Romové,
separace,
stigma.

Annotation

Bachelor thesis „Drug Addiction of Romani Ethnic Group“ focuses on Romani history and origin, as well as their tradition and culture. The first part is dedicated to problem part of Romani life, undoubtedly including lack of education, poor qualification, bad work ethic, indolence, dishonest behavior, aggression, criminality and prostitution. There is a drug addiction and its cure mentioned in the end of the work, particularly social aspects of drug abuse. There is the problem of addiction of Romani ethnic group from socio – cultural disadvantaged surroundings described, pointed out the pathological problems and factors, which the previously mentioned cause. This work also shows the general view on Romani ethnic group, as well as ambulatory and residential services dealing with this problem.

Key words

Assimilation,
discrimination,
drug addiction,
ethnobusiness,
exclusion,
community,
legitimacy,
majority,
minority,
racism,
Romani,
separation,
stigma.

OBSAH

ÚVOD	1
1 HISTORIE ROMŮ	3
1.1 Historie a původ Romů.....	3
1.2 Romové za 2. světové války.....	4
1.3 Příchod Romů do České republiky.....	7
1.4 Snahy o asimilaci a integraci Romů 1945 - 1989.....	8
1.5 Romové po roce 1989.....	10
2 TRADICE, KULTURA ROMŮ	13
2.1 Tradiční život Romů.....	13
2.2 Romský jazyk a komunikace.....	16
2.2.1 Význam vzdělávání v mateřském jazyce.....	17
2.2.2 Charakter romského jazyka.....	19
2.3 Kultura Romů – hudba, umění, osobnosti.....	21
3 PROBLÉMOVÁ STRÁNKA ŽIVOTA ROMŮ	25
3.1 Pozitivní a negativní aspekty soužití s Čechy.....	25
3.2 Postavení Romů ve společnosti.....	28
3.3 Diskriminace a její podoby.....	29
3.4 Kriminalita Romů.....	31
3.5 Další negativní jevy spojené se životem Romů.....	34
4 DROGOVÁ ZÁVISLOST U ROMSKÉHO ETNIKA	36
4.1 Sociální aspekty užívání drog.....	36
4.2 Znevýhodňující faktory.....	37
4.3 Romské komunity a drogy.....	37
4.4 Zodpovědnost společnosti.....	38
4.5 Snahy o řešení problémů romské komunity.....	38
4.6 Poradní orgány vlády ČR pro záležitosti romské komunity.....	39
5 LÉČBA DROGOVÉ ZÁVISLOSTI	40
5.1 Problémové užívání drog.....	40

5.1.1 Odhad prevalence problémového užívání drog.....	40
5.2 Léčba.....	41
5.2.1 Typy léčby.....	41
5.3 Šetření o vztazích mezi Romy a majoritní společností.....	41
5.4 Specifika romských uživatelů drog ve srovnání s majoritními uživateli.....	42
5.5 Romský vzájemný výzkum.....	42
5.5.1 Souhrnná zpráva o zneužívání drog mezi příslušníky národnostních a etnických menšin.....	43
5.6 Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.....	44
ZÁVĚR.....	45
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	47

ÚVOD

Žijeme ve společnosti, která užívá výhod vlastního území, společného jazyka s jednotnou soustavou pojmů, všemi uznávaný systém hodnot, sdílenou kulturou. Přesto, když se setkáme s lidmi jiného jazyka, osobité kultury, odlišné soustavy pojmů a jiných hodnot, očekáváme že si budeme vzájemně rozumět, a když tomu tak není, považujeme to za jejich neochotu nebo zlou vůli.

Nejinak je tomu s Romy. Mají jiný jazyk, jinou soustavu pojmů, vlastní kulturu, jiné hodnoty, k tomu odlišný vzhled, jinou historii, jiné zdroje obživy, jim vlastní rodinné vztahy, jiný způsob života. Mají za sebou staletí pronásledování, vyvražďování, ponižování, segregace a diskriminace. Mnozí členové majority však mnohdy pokládají Romy za cizince, a nikoli za občany, kterými ve skutečnosti jsou.

„Desátým rokem pracuji na základní škole praktické (dříve zvláštní, poté speciální škola) ve Slezské Ostravě jako asistent pedagoga, kterou navštěvuje 95 % romských žáků. Děti pocházejí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, kde není problém obstarat si tzv. drogu“.

Na základě této skutečnosti jsem se rozhodl pro téma bakalářské práce, které se nazývá „Drogová závislost u romského etnika“.

Pro výběr tohoto tématu bakalářské práce bylo zjištění, že v Ostravě je velké množství uživatelů drog z řad romské komunity. Na základě praktické zkušenosti se zdá, že romští uživatelé drog mají v něčem jiný přístup k neromským pracovníkům, kteří se zabývají drogovou závislostí a že důvěra z jejich strany k nim je menší, než od lidí z majoritní společnosti. Je pravdou, že žádní drogově závislí z řad romských uživatelů drog nejsou odesíláni do pobytových či ambulantních léčebných zařízení. Většinou využívají služby terénních sociálních programů a nízkoprahových zařízení, které zřizují občanská sdružení v sociálně vyloučených lokalitách.

Popsat drogovou závislost u romského etnika na několika stránkách je složité a v podstatě nemožné, ale je pravdou, že vybrané oblasti mohou i obyčejnému čtenáři dát základní informace o mnohých aspektech.

1 HISTORIE ROMŮ

1.1 Historie a původ Romů

Předkové dnešních Romů žili na indickém subkontinentu, kde po mnoho století provozovali svá kočovná řemesla (kovářství, kotlářství, řetězářství, korytářství, košíkářství, řeznictví, lékařství, hudba). Z Indie odešli v osmém až desátém století a od třináctého století jsou na evropském kontinentu. Od té doby je známo několik migrujících vln, poslední na počátku 21. století. V západní Evropě žijí dosud kočovným nebo polokočovným způsobem života, na Balkáně a v Uhrách včetně Slovenska se usazovali již v patnáctém století. Předkové Romů, kteří dnes žijí na v ČR (až na nevelkou skupinu olašských Romů) byli usazeni nejpozději koncem sedmnáctého století v různých částech Evropy. To platí i o moravských Romech, kteří se usadili na uherskobrodsku okolo roku 1750. Čeští Romové převážně kočovali ještě počátkem dvacátého století. Většina českých a moravských Romů zahynula v době druhé světové války ve vyhlazovacích táborech (Šišková T., Menšiny a migranti v České republice, PORTÁL 2001).

Historie Romů po jejich odchodu z Indie byla velice pohnutá. Putování do Evropy trvalo staletí, což je možno doložit slovními výpůjčkami z jazyků zemí, ve kterých Romové pobývali. Podle množství těchto vypůjček se usuzuje i délka pobytu v jednotlivých zemích. Písemné záznamy o romské historii nacházíme až v archivech a kronikách středověkých evropských měst a klášterů, sami Romové svou historii nezapisovali, a to co tradovali ústně, mělo spíše mytologickou povahu.

V Evropě byli Romové zpočátku vítáni, byli přijímáni na šlechtických i panovnických dvorech, dostávali průvodní a doporučující listy, kterými se pak vykazovali na dalších místech. Do Evropy přinášeli zajímavé informace o vzdálených zemích, krásnou hudbou a nové technologie především ve zpracování kovů. Byli rovněž vyhlášenými zvěrolékaři a léčiteli, ženy uměly předpovídat budoucnost.

Zpočátku byli považováni za kajícíky, kteří na sebe vzali tíhu putování, aby odčinili hříchy svých předků, kteří podle jimi šířených pověstí se prohřešili proti Svaté rodině (neposkytli útulek Marii a Ježíškovi, apod.).

Brzy však začalo jejich pronásledování jak ze strany církve, která je vinila z nevěrectví a čarodějnictví, tak ze strany světské moci, která jim podsouvala špionáž, sabotáže, loupežnictví, ale i nekalou konkurenci řemeslnickým cechům. Velká část dosud tradovaných předsudků k Romům má středověký původ.

Pronásledování a útlak se táhne celými dějinami pobytu Romů na evropském kontinentu. Relativně mírnější útlak v jihovýchodní Evropě umožnil některým romským rodům, aby se zde trvale usazovali, na západě byli ale nadále vyháněni ze země pod pohrůzkou trestu smrti, nebo i beztrestně zabíjeni. Důsledkem je, že na západě dodnes mnohé skupiny žijí kočovně či polokočovně. V osmnáctém století byla i ve většině západních zemí vystřídána politika vyhánění (eliminace) politikou více méně násilné asimilace.

Vyvrcholením pronásledování byla vyhlazovací politika Třetí říše. V době II. světové války velká část západoevropských Romů skončila v koncentračních táborech, pro východoevropské Romy byl podobný osud připravován.

1.2 Romové za 2. světové války

Druhá světová válka je nejkřutějším obdobím v historii Romů. Po nástupu Adolfa Hitlera k moci začalo Německo provádět rasovou politiku. V roce 1935 byli Romové – právě tak jako Židé – prohlášeni za občany druhé třídy a byli již od počátku existence Národně – socialistické strany Německa považováni za rasové nebezpečí pro německý národ. Norimberské zákony z roku 1935 označily Židy a Romy za rasy cizí neárijské krve. Byly zakázány sňatky árijců s neárijskými rasami, docházelo k nedobrovolné sterilizaci Romů, aby se zabránilo rozmnožování této rasy. Pro německý národ byla cikánská krev považována za velké nebezpečí. Na rozkaz Hitlera

byla zostřena opatření proti Cikánům (Šotolová E., Vzdělávání Romů, GRADA 2001). Koncem třicátých let Romové hromadně utíkali z území Německa Na naše území přicházeli Romové němečtí a rakouští. Po zabrání Sudet se spolu s ostatním obyvatelstvem stěhovali do vnitrozemí. 30.listopadu 1939 bylo na základě výnosu ministerstva vnitra Romům nařízeno zanechat kočovného způsobu života a trvale se usadit. Kdo neuposlechl, měl být poslán do kárného tábora. Kárné pracovní tábory byly úředně ustanoveny vládními nařízeními. V tzv. Protektorátu Čechy a Morava byly nejvýznamnějšími pracovními tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Romové byli do nich posíláni spolu s ostatními „asociály“, často bezdůvodně.

Na území Německa byli v roce 1939 Romové zaregistrováni a vše bylo připraveno k jejich likvidaci. Bylo rozhodnuto, že Německo musí být očištěno od Cikánů, kteří budou převezeni do Polska. Na základě výnosu bylo Romům zakázáno opustit svá bydliště a tábory, nesměli cestovat. Eichman, který byl pověřen deportací Židů , navrhl, aby ke každému transportu Židů bylo připojeno několik vagonů s Cikány. V květnu 1940 bylo deportováno z Hamburku a Brém do Belzeku v Polsku asi tisíc romských osob. Belzek byl primitivní tábor, kde si Romové sami museli postavit obydlí. Dalších 1 500 osob bylo zatčeno v Kolíně, Dusseldorfu, Hannoveru, Stuttgartu a transportováno do ghatt v Polsku. Všichni tito deportováni museli podepsat dokument, kterým vzali na vědomí, že v případě návratu do Německa budou sterilizováni.

V Osvětimi byla mezi tím zřízena pokusná plynová komora, přičemž fanatictí nacističtí vůdčové objevili, že tím je dána mnohem rychlejší a lehčí možnost očistit Německo ode všeho, co nebylo německé.

Od roku 1941 byli děti Romů, které neměly státní občanství, vyloučeny ze škol a ostatní musely školu opustit pod nejrůznějšími záminkami. Po tomto roce již nebyli Romové povoláváni do vojenské služby a všichni byli vyloučeni i z armády.

Situace Romů v pracovních táborech se neustále zhoršovala. Rozhodujícím krokem v postupu proti Romům byl rozkaz H.Himmlera z 16.prosince 1942 a prováděcí nařízení hlavního úřadu říšské bezpečnosti o deportacích romského obyvatelstva do

cikánského tábora v Auschwitz II – Birkenau (Nečas, 1981).

Tímto bylo rozhodnuto úplně zničit Romy v Evropě.

V březnu 1943 bylo transportováno z Německa a ostatních území obsazených Němci do Osvětimi 11 400 Romů. Příslušné prostory pro 300 osob byly přeplněny až dvojnásobně (Nečas,1990) .

Osvětim byla celá soustava koncentračních táborů, které byly rozděleny do tří hlavních skupin.

Cikánský tábor měl rozlohu 150 x 750 m. Celkem bylo v táboře evidováno 20 923 osob všech věkových kategorií, v evidenční knize mužů jsou záznamy o 10 094 vězňích a evidenční kniha žen obsahuje záznamy o 10 829 vězenkyních (Nečas, 1990).

Evidencí neprošlo 1 700 polských Romů, kteří byli z karantény pro epidemii skvrnitého tyfu odvezeni přímo do plynových komor.

Romové nedostávali při příchodu do tábora zvláštní vězeňské oděvy, na zadní části civilních oděvů měli červenou olejovou barvou vyznačeny pruhy v podobě písmene X (Nečas, 1981). Byli označeni černými trojúhelníky jako tzv. asociálové. Vězňové museli pracovat 11 hodin denně, byli nuceni vykonávat těžké, často zcela bezúčelné práce. Mnoho vězňů zahynulo vyčerpáním, hladem, následkem nakažlivých chorob a nemocí.

Při inspekci tábora Himmler nařídil, aby práce schopní Romové byli převezeni do jiných táborů a zbytek byl „zničen“ (Kenrick,1980,s.155).

V dalších fázích byli Romové přemístěni do jiných táborů, zbytek, zejména starší muži, ženy a děti byli v noci v plynových komorách usmrceni.

Tímto byl uzavřen cikánský tábor v Osvětimi – Birkenau II.

Mnoho romských vězňů bylo za 2.světové války zneužito k zruďným pokusům. Dr.Josef Mengele, který vykonával funkci táborového lékaře v Osvětimi, dělal na Romech medicínské pokusy, masovou sterilizaci. Mnoho Romů zemřelo při pokusech s malárií, skvrnitým tyfem, ekzémy a dalšími nemocemi.Přibližně 94% romských vězňů v Osvětimi zahynulo.

Podobný osud stíhal Romy ve všech dalších okupovaných zemích Evropy. Téměř všichni Romové Estonska, Lotyšska a Litvy byli zabiti na místech svého pobytu. Byli vyvražděni téměř všichni Romové Chorvatska a Srbska. V Rumunsku padlo za obět fašismu asi 36 000 Romů. Z 31 000 maďarských Romů deportovaných do Říše se vrátili pouze asi tři tisíce Romů. Z přibližně 36 000 Romů, kteří žili v Německu v roce 1939, přežilo nacistickou hrůzu pouze asi pět tisíc Romů.

Pouze v Bulharsku, Řecku a Finsku ušli Romové organizované zničující mašinerii. Celkem bylo v zemích Evropy obsazených nacisty zabito více než 500 000 Romů (Kenrick, 1981).

Před nacistickou okupací žilo v Čechách a na Moravě přibližně sedm tisíc Romů. Po druhé světové válce se jich vrátilo okolo pěti set.

Osvětim je historií – nepochopení zůstává realitou.

1.3 Příchod Romů do České republiky

Většina Romů žijících dnes v ČR do přišla do země ze Slovenska v letech 1945 až 1993. Z českých a moravských Romů zůstalo po válce **jen 600 osob**. První vlna přistěhovalců přišla na základě vlastního rozhodnutí brzy po skončení války. Mladí muži našli místo, kde bylo možno najít bydlení a práci, vrátili se na Slovensko pro rodiny a s celými osadami se stěhovali do Čech, většinou do pohraničních oblastí opuštěných německým obyvatelstvem.

Druhá vlna přistěhovalců přišla padesátých a šedesátých letech při organizovaných nábořech na stavby a do těžkého průmyslu. Nábor se prováděl v osadách po celém Slovensku, náboráři měli zájem jen o mladé, zdravé a silné muže. Předpokládalo se, že si tito Romové v Čechách vydělají a pak se vrátí na Slovensko.

Třetí vlna byla stěhována po roce 1965 pod nátlakem při uplatňování usnesení vlády o likvidaci cikánských osad, čtvrtí a ulic.

První vlna přistěhovalců, kteří se přistěhovali s celými velkorodinami, si zachovala své tradice a většinou i jazyk. V místech, kde se usadili, jsou považováni za

starousedlíky, s ostatními obyvateli se sžili, a většinou nemají vážné problémy. Problémy jim však nastanou, když se přestěhují do jiné obce, kde obyvatelstvo s Romy není sžité.

Přistěhovalci druhé vlny se zpravidla nevrátili na Slovensko, naopak přivezli si odtud nevěsty a založili rodiny. Vzhledem k tomu, že se v jednom místě ocitli Romové z mnoha osad, s různou kulturou a nepsanými zákony, a většinou jen mladí lidé, kteří si tradice zcela neosvojili, dnes zpravidla vlastní tradice znají jen nedokonale, často pozapomněli romský jazyk, většinou se snažili o dobrovolnou asimilaci, ale neasimilovali se natolik, aby je většinová společnost přijímala za vlastní. Tito Romové mají ve společnosti mnoho problémů a v některých případech je nad jejich síly vyřešit si je sami.

Třetí vlna se stěhovala pod silným nátlakem, některým z těchto Romů zbořili jejich domky před očima. Z kulturního šoku, který prodělali při radikální změně prostředí, bydlení, práce i trávení volného času, se mnozí dosud nevzpamatovali. Často byli přestěhováváni do obcí, kde před nimi žádní Romové nebydleli a záměrně byli rozptylováni z jedné osady do co nejvíce míst. I když se následně snažili o sestěhování, nikdy se jim to už zcela nepodařilo a proto z velké části ztratili a dále ztrácí své tradice a jazyk. Právě tyto Romové mají v České republice nejvíce problémů, českou společnost vnímají jako nepřátelskou a také jejich sousedé je odmítají akceptovat.

1.4 Snahy o asimilaci a integraci Romů 1945 – 1989

Konec 2.světové války je historickým mezníkem ve vývoji a postavení Romů v naší společnosti (Šotolová E., Romové – reflexe problému, SOFIS – PASTELKA PRAHA 1997).

Romové čeští a moravští se vraceli z koncentračních táborů. Zbylo pouze několik desítek rodin – přesné údaje nejde zjistit. Na Slovensku se Romové vraceli z pracovních táborů. Příslušníci olašských, tehdy kočovných Romů se většinou vrátili

ke kočovnému způsobu života. V prvních poválečných letech byl pohyb migrujících Romů značně nekontrolovatelný vzhledem k nedostatkům v evidenci obyvatelstva, možnostem pohybu přes hranici, k tehdejšímu všeobecnému pohybu lidí různých národností vracejících se z koncentračních táborů přes naše území.

Po válce se mnoho Romů ze Slovenska, ale i jiných států přesunulo do průmyslových center a pohraničních oblastí Čech a Moravy. Hlavními důvody migrace bylo hledání práce v průmyslu, což bylo dáno nedostatkem pracovních příležitostí v okolí původních romských osad na Slovensku, a hledání lepších podmínek k bydlení (Haišman, 1987).

Nové zřízení státu přineslo mnoho změn. Roku 1951 dalo ministerstvo vnitra příkaz podat zprávu o počtu Romů a způsobu jejich života v jednotlivých krajích, okresech a obcích. Na základě tohoto šetření vydalo ministerstvo vnitra roku 1952 směrnici „Úprava poměru osob cikánského původu“. Byl přijat osmibodový program převýchovy:

1. Zapojení Romů do řádného pracovního poměru a ubytování v místě bydliště.
2. Kontrola správnosti vyplácení mezd.
3. Zvýšený dohled nad docházkou do školy a zajištění umístění cikánských dětí do předškolního zařízení
4. Výchova ostatního obyvatelstva, již se má dosáhnout odstranění zbytků rasové diskriminace
5. Odstranění všech projevů diskriminace v úředním stylu a ve veřejném životě při současné likvidaci negramotnosti.
6. Zapojení uvědomělých občanů Cikánů do převýchovného procesu.
7. Řádná evidence cikánského obyvatelstva.
8. Usazení kočovných Cikánů.

Směrnice byla určena národním výborům všech stupňů a plnění tohoto programu bylo naprosto nedůsledné.

Po roce 1952 nastal útlum v řešení tzv. „cikánské otázky“, jak byl problém vládou označen.

Významnou změnou v životě Romů zaznamenal rok 1958, kdy byl schválen zákon „O trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob“. Od tohoto období se datuje koncepce „sociální asimilace Romů“. Cílem této koncepce bylo splynutí Romů s majoritní společností.

V této době dochází ke změně v řešení romské problematiky. Koncepci „sociální asimilace“ a „řízeného rozptylu“ nahrazuje koncepce „společenské integrace“ romského obyvatelstva.

30.srpna 1969 byl v Brně ustanoven Svaz Cikánů – Romů v ČSR.

Hlavní body ustavujícího sjezdu Svazu Romů:

- Romové jsou početnou společenskou skupinou, mající charakter specifické etnicko sociální pospolitosti, která je spjata určitými znaky.
- Pocit sounáležitosti získaný vývojem a hodnoty, které byly Romům od malička vštěpovány, jim i dnes pomáhají udržet životní rovnováhu ve složitém společenském vývoji.
- zvyky a tradice se přenášejí z generace na generaci a zachovávají se u Romů žijících mezi ostatními občany jako národnostní moment a tedy jako záměrný výraz odlišnosti.
- Romové dosud neměli možnost projevit se jako společenská skupina, protože jejich hodnoty byly neustále popírány, omezovány a znehodnocovány bez bližšího poznání. Pokud byli Romové bráni jako celek, pak byly především zdůrazňovány jejich negativní rysy, které lze spíše považovat za formy obrany a odporu na tlak (Klíma, 1972,s.14).

Romové v roce 1969 přestávají „být řešeni“, ale sami se začínají podílet na řešení vlastních problémů a stávají se spoluodpovědnými za to, jak rychle a jakými způsoby dojde k jejich integraci.

1.5 Romové po roce 1989

Po listopadu 1989 se mnohé v životě Romů změnilo, stejně jako v majoritní společnosti. **Romové se stali svébytnou národnostní menšinou** se všemi právy,

kteřé menšinám v České republice náležejí. Část Romů začala hledat svoji identitu a rozvíjet svou kulturu. Svoboda získána v listopadu 1989 má však i svoji druhou stránku – katastrofálně vysokou nezaměstnanost Romů, a to v důsledku jejich nízké kvalifikovanosti a předsudků ze strany zaměstnavatelů, ztrátu dosavadních sociálních jistot, která vede k chudobě některých romských rodin.

Nejvíce však Romy ohrožuje přímé fyzické násilí příslušníků mnoha extremistických sdružení, která jsou v České republice registrována.

Po listopadové revoluci v roce 1989 získali Romové v Československu poprvé statut národnostní menšiny, který jim zajišťoval specifická práva příslušníků národnostních menšin:

- právo na vzdělání v mateřském jazyce
- právo na zajištění vlastní kultury
- právo na šíření a přijímání informací v mateřském jazyce
- právo na užívání mateřského jazyka v úředním styku
- právo na sdružování na národnostním principu
- právo na účast zástupců menšin na řešení věcí, které se jich dotýkají

Začínají vznikat romské organizace a sdružení, které kromě krátkého období v letech 1969 až 1973, kdy působil Svaz Cikánů – Romů, neexistovaly.

V prvních svobodných volbách v roce 1990 kandidovala do Parlamentu ČSFR první romská politická strana Romská občanská iniciativa a do federálního Parlamentu bylo celkem zvoleno za různé politické strany jedenáct romských poslanců.

Po dalších volbách v roce 1992 Romy v Parlamentu zastupoval poslanec Ladislav Body.

Při sčítání lidu v roce 1991, kdy mohli Romové poprvé deklarovat svou národnost, se v České republice přihlásilo k romské národnosti pouze 33 489 osob. Romská populace, jejíž počet se odhaduje v České republice na 200 až 300 tisíc osob, uvedla při sčítání národnost jinou (většinu českou), buď kvůli neidentifikaci se s vlastním etnikem nebo ze strachu před diskriminací, a to fyzickou, ale i

společenskou.

Většina Romů, kteří přišli do Čech ze Slovenska, totiž v České republice pobývala jako návštěva u příbuzných. Tato situace se daleko více zkomplikovala po rozdělení Československé federace, kde byl v České republice v roce 1993 schválen Zákon o občanství a kdy se z desetitisíců slovenských Romů žijících v České republice staly od 1.7.1994 bezdomovci.

V září 1997 Rada Evropy zveřejnila zprávu o situaci v oblasti rasismu a tolerance v České republice. Upozornila především na četné projevy rasismu, xenofobie a netolerance a jejich nereseriozní zpracování některými českými sdělovacími prostředky. Podle Rady Evropy většina Českých medií není považována za rasistická, ale některé sdělovací prostředky někdy přistupují ke zpracování informací spojených s rasismem se zjevnou snahou dosáhnout senzace.

V současné době přes mnohé pozitivní kroky jak ze strany většinové společnosti ,tak ze strany romské menšiny, dochází k řadě negativních jevů, které soužití ztěžují. Svoboda slova, jakkoliv společensky velice užitečná, umožnila propagovat i xenofobii a rasistické názory. Tržní hospodářství vytlačilo z trhu celé skupiny zaměstnanců, především pracovníků s nízkou kvalifikací, mezi nimi i většinu pracujících Romů. Liberalizace trhů s byty přispěla ke vzniku koncentrací chudého a tím i romského obyvatelstva v okrajových částech měst v tzv. dělnických koloniích. Dlouhodobá nezaměstnanost živitelů mnoha romských rodin a jejich závislost na dávkách sociální pomoci vede k utvrzování předsudků, že Romové jsou líní a zvyklí parazitickému způsobu života. Averzi k romské menšině vyvolávají i medializované odchody některých Romů do zahraničí a následná necitlivá opatření zemí do kterých přicházejí vůči České republice.

Média, která upřednostňují senzace před objektivními informacemi, škodí Romům více, než pravicoví extremisté.

2 TRADICE, KULTURA ROMŮ

2.1 Tradiční život Romů

Mezi tradičním způsobem života Romů a Čechů existují rozdíly, které vyplývají z rozdílného pojetí života a mohou způsobovat vzájemné nepochopení. Rozdíl vyplývá již z odlišné demografické struktury komunity romské a naší. Tímto hlavním rozdílem je nízká střední délka života – romské ženy 59,5 let, české 75,4 let. Romští muži 55,3 let, čeští 67,8 let. Způsob života Romů je jiný také proto, že Romové uznávají jiné hodnoty než Češi, neboť je pro ně důležitější zaměření na rodinu než na svoji práci.

Tradiční životní cyklus Romů se v posledních letech mění, přesto však v životě českých městských Romů můžeme nalézt některé prvky, které přezívají a třeba nevědomě ovlivňují jejich dnešní životní cyklus. Proto je dobré poznat tradiční způsob života, který ačkoli doznal velkých změn, může pomoci lépe porozumět Romům.

Rodina pro Romy znamenala a dodnes ještě znamená téměř vše, neboť uspokojovala základní životní potřeby jejich členů. Rodina byla zdrojem obživy, měla funkci vzdělávací a také funkci ochrannou. Romové se proto se svoji rodinou velmi identifikovali.

Mluví-li o rodině Češi, mají většinou na mysli svoji ženu, muže, děti, rodiče, sourozence. Známe samozřejmě i své další příbuzné, ale ty už spíše považujeme za vzdálenější příbuzné, se kterými se tak často nestýkáme.

Romové však považují za své blízké příbuzné všechny a romština má narozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic či bratranců. Romové žili se svojí širší rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a kromě pokrevního příbuzenstva je pojily i rodinné tradice a vzájemná solidarita.

Rodina posilovala svoji prestiž počtem narozených dětí, především chlapců, neboť jak praví jedno romské přísloví „O čhave hin zor“, tedy V chlapcích je síla. Výchovu dětí měla na starosti především matka, ale o dítě se starali i ostatní členové velkorodiny.

V romské rodině se všichni členové vzájemně podporovali a pomáhali si. Svobodní zůstávali u rodičů, sirotků se ujímala jiná rodina, staří lidé byli opatrováni a hluboce vážení, nebyli vyloučeni ze života rodiny. Pro romskou rodinu bylo nemyslitelné dát děti do dětského domova nebo rodiče do domova důchodců. V tomto ohledu bychom si měli vzít z Romů ve vztahu k vlastním rodičům příklad.

Svět dětí a dospělých nebyl oddělen a generace v romské rodině nebyly vůči sobě v opozici, ale tvořily vše společně. Dítě se díky přítomnosti velkorodiny učilo rychle navazovat sociální kontakty. Dospělí dítě respektovali a dítě respektovalo dospělé. Ve výchově byly brány ohledy na pohlaví dítěte. Chlapci pracovali společně se svými otci, dívka se učila být dobrou ženou i budoucí snachou.

Dětství a dospívání romských dětí končí založením vlastní rodiny. Romské dívky se většinou nevdávaly z romantické lásky, ale byly poslušné příkazů své rodiny. K tomu, aby spolu mohli dva mladí začít žít a mít děti, bylo třeba po dohodnutí otců uskutečnit zasnubní obřad. Oba mladí v doprovodu svých rodičů si před dalšími svědky slíbili vzájemnou věrnost až do smrti. Obřadník mladým zavázal ruce šátkem, do dlaní nalil víno nebo pálenku, které si mladí z dlaní vypili. Dnes si už většinou ruce nesvazují, jen překříží a novomanželé vypijí vzájemně obsah partnerova pohárku a políbí se. Od této chvíle byli romským společenstvím považováni za manžele. Občanskou nebo církevní svatbu měli až po několika letech, když už spolu měli jedno, dvě děti.

Uzavřené manželství bylo na celý život, rozchod byl výjimečný a byl povolen pouze v případě neplodnosti či nevěry ženy. Pokud se po několika letech nenarodilo manželům dítě, muž mohl manželku opustit. Neplodnost byla pro romskou ženu největší trest, neboť nemohla splnit svou životní roli – být dobrou matkou a tedy i manželkou.

Také nevěra ženy byla důvodem pro její opuštění. Pokud ji muž neopustil, musel ji alespoň veřejně potrestat (ostříhat vlasy, zbit..). S mužskou nevěrou to bylo jinak. Zvyšovala mužovu prestiž a někdy se manželky chlubily a dokazovaly tak mužovy kvality.

K Romským tradicím patřila **vzájemná úcta, zdvořilost a pohostinnost**. I když Romové dodržovali kastovní odstup od jedinců z jiných rodů, zdvořilost, uctivost a pohostinnost se vztahovala i na ně i na neromy (Šišková T., Menšiny a migranti v České republice, PORTÁL 2001).

Celá řada tradic se týkala jídla. Některé potraviny byly považovány za nečisté (např. maso některých zvířat), všechny potraviny se stávaly nečistými, pokud byly znovu přihřívány, upadly na zem nebo do nich spadl vlas. Každá rodina měla svou technologii přípravy pokrmů a přísně dbala na její dodržování.

Tradiční romské kroje se postupně přiblížily oblékání ostatního obyvatelstva. Přesto zde zůstalo několik prvků, které dodnes odlišují tradiční Romy. Ženy střední generace dosud upřednostňují pestřejší oblečení a muži tmavší obleky, mládež se však obléká podle současné módy. Tradiční byl rovněž zákaz odhalování těla, ani v domácnosti se členové rodiny před sebou nesvlékali, nechodili doma ve spodním prádle. Cudnost patřila a v mnoha rodinách dosud patří k tradičním hodnotám. Romská žena se nemohla svléknout ani v místnosti, kde visel svatý obrázek.

Dodržování těchto tradic jednotlivými členy rodin včetně malých dětí sledovala celá velkorodina, okamžitě trestala prohřešky pohrdáním a odměňovala správné chování projevy úcty. Rodina dávala pozor, aby někdo z jejích členů nebyl pro ostudu, ostuda totiž padala na celou rodinu.

Pokud jsem v předchozích odstavcích mluvil v minulém čase, činil jsem tak proto, že odlišné zvyky a dodržování tradic se v nejmladší generaci ztrácí. Mladí Romové jsou často více ovlivněni školou a především televizí. V současné době se

někteří romští intelektuálové v rámci národního obrození snaží o obnovení tradic, tradičních hodnot romské kultury a znovuzavedení některých zvyků. Zda bude jejich snaha korunována úspěchem nám ukáže čas.

Romové nemají vlastní tradiční svátky, slaví obvyklé křesťanské svátky s ostatními obyvateli. Nově je zavedený mezinárodní den Romů , který připadá na **8.duben**, což je den vzniku Mezinárodní romské unie (International Romani Union- - vznikla 8.dubna 1971 v Londýně). Romové slaví **mezinárodní den Romů** každoročně od roku 1990, kdy byl ustanoven na 4.kongresu Mezinárodní romské unie ve Varšavě. V České republice probíhají jeho oslavy od roku 2001 a organizuje je především občanské sdružení Athinganoi.

2.2 Romský jazyk a komunikace

Posloucháme-li mimoděk rozhovor Romů v tramvaji či jinde na veřejnosti, upoutá nás,že mísí svůj jazyk s češtinou.. Jedna věta romsky, jedna česky. To je jen důkaz naprostého bilingvismu Romů. Čeština je jim stejně „přirozená“ jako romština a je jim prakticky jedno, kterým jazykem mluví. Takovýto bilingvismus je prvním předpokladem vzájemného ovlivňování dvou jazyků.

Dojde-li k takovéto situaci v nějakém společenství, záleží pak na vnějších společensko-politických okolnostech, na různé společenské prestiži obou jazyků, ale také na vnitřním emocionálním „naladění“ bilingvních jedinců, který z jazyků se nechá ovlivňovat více a který méně.

Z bývalého režimu, ale i po celé předchozí historické období, byla situace v Československu pro romštinu, její kultivaci a rozvoj velmi nepříznivá, v Čechách pak v důsledku výše uvedených změn v životě Romů po jejich odchodu ze Slovenska ještě nepříznivější. Začátkem 60. let byla označena za „upadající jazyk sociálně a kulturně zaostalé části obyvatelstva“ a jako taková odsouzená k zániku.

2.2.1 Význam vzdělávání v mateřském jazyce

V červnu 1986 se konalo v Sarajevu mezinárodní sympozium o romštině a romské kultuře pořádané Ústavem pro výzkum národnostních vztahů a Mezinárodním svazem Romů a dospělo k závěrům, kde se říká: „Romština a romská kultura hrají důležitou roli v procesu etnické a sociální emancipace Romů. Proto je nezbytně nutné, aby se ve všech zemích, kde Romové žijí, zlepšovaly nejen jejich sociální a ekonomické podmínky, ale aby byly dány možnosti rozvoji romské kultury, aby se využilo romštiny ve školství, v masově sdělovacích prostředcích, v publikační činnosti a jiných sociálních sférách“ (Hübschmannová, 1986).

Romština patří do starší větve západních novindických jazyků. Při putování Romů z Indie vznikly tři základní dialektové skupiny romského jazyka:

1. arménská

2. evropská

3. syrská

Romština se vyvíjí ve styku s prostředím a je v různé míře ovlivněna jazyky národů, na jejíž území Romové žijí. Do romštiny jsou přijímána většinou ta slova a výrazy, které Romové ve své pravlasti neznali a ani nemohli znát. Romština má však i svůj vlastní produktivní slovtvorný a pojmenování tvorný systém, takže mnoho nových pojmů je schopna vyjádřit vlastními prostředky.

Jelikož Romové po staletí žili a doposud žijí v diaspoře, pod stálým tlakem vlivů okolních kultur a bez větších množství vzájemných kontaktů, vzniklo na území Evropy mnoho dialektových skupin.

Rozdíl mezi jednotlivými „romštinami“ jsou jednak primární – existovali již na území Indie, jednak sekundární – jde o vlivy jazykových prostředí, v nichž se různé skupiny Romů pohybovaly.

Na území ČR se vyskytuje romština slovenská, maďarská, olašská, česká a německá. Jsou to jazyky různých subetnických skupin, které se od sebe liší asi jako

spisovná němčina a některý německý dialekt. Nejpočetnější jsou skupiny slovenských Romů, které tvoří asi 80% romské populace u nás. Maďarští Romové tvoří zhruba 10%, olašští Romové stejný počet, čeští Romové a Sinti – němečtí Romové – byli za 2.světové války téměř vyvražděni.

Romové žijící na našem území neměli dosud příležitost vypracovat spisovnou formu svého jazyka. Každá z „romštin“ je soubor podnářečních variant. U usedlých Romů jsou to regionální varianty. Do roku 1945 žili slovenští Romové na okrajích slovenských vesnic v izolovaných osadách. První osady začali vznikat již před třemi stoletími (Horvátová, 1964). Obživa se uskutečňovala v rámci dvou až tří vesnic, vzdálenosti se pohybovali okolo 30 až 50 km. V regionech vymezených pravidelnými styky mezi Romy – zejména při svátečních příležitostech (svatbách, poutích, křtinách apod.) – se formulovaly podnářeční varianty slovenské romštiny. Mluví jednotlivých subdialektů se mezi sebou bez problémů dohoví.

U olašských Romů – do roku 1958 žijících kočovným způsobem života – se jedná o varianty příbuzensko – profesních skupin, které se považují za jedinou pospolitost a udržují pravidelné sociokulturní kontakty.

Dostane-li se etnická skupina do takové situace, v níž se ocitli Romové dnes, znamená to, že buď ovládnou češtinu stejně dokonale jako každý průměrný obyvatel a osvojí si kulturu do té míry, aby n ně mohla emotivně i racionálně působit jako třeba na průměrného Čecha – to ovšem není jednoduché, nebo budou kultivovat vlastní jazyk do té míry, aby za nových sociálních podmínek mohl vyjadřovat kulturní hodnoty mezi Romy (Hübschmanová, 1991).

V některých státech se uplatňuje romština jako literární jazyk již mnoho let. Například v Jugoslávii se užívá pravidelných televizních a krajských rozhlasových vysílání, v romštině se vydává poezie i próza, vychází časopis. V lovarském dialektu publikují romští spisovatelé v Maďarsku. Ve Finsku sedm tisíc Romů, kteří se

jazykově téměř asimilovali, má možnost učit se jazyku svých předků, svého etnika. Pro Romy jsou zde otvírány večerní kurzy romštiny a ve školách je tento jazyk zaveden jako nepovinný předmět. Finský stát subvencuje romský tisk a literaturu. Ve Švédsku vycházejí dokonale vyprávěné romské knihy pro děti a mládež, používají se v romských třídách s dvojjazyčným vyučováním (Šotolová E., Vzdělávání Romů, Grada 2001).

V etnickém jazyce je vyjadřována a uchována kultura skupiny. Kultura je specifická historická zkušenost etnické skupiny. Zvláštní společenská struktura skupiny, v níž se jazyk a kultura dennodenně reprodukuje, posiluje psychickou determinaci každého jedince právě oním jazykem a kulturou. Násilná asimilace představuje nejen dezintegrující a dezorientující zásah do etnické pospolitosti, ale zároveň i rozvratný zásah do osobnosti každého jejího příslušníka. I když etnická minorita přestává pěstovat vlastní jazyk a kulturu ať ve snaze o společenské přijetí, o ekonomické výhody či pod asimilačními tlaky, neznamená to, že se jí podaří okamžitě „zhltnout“, jazyk a kulturu majority (Hübschmannová, 1991). Jazyky minorit je třeba nejen chránit, ale v zájmu obohacení evropské kultury pěstovat a rozvíjet. Všechny mluvené jazyky jsou vzácné hodnoty, které je třeba zachovat jako kulturní dědictví lidstva (Hübschmannová, 1991).

2.2.2 Charakter romského jazyka

Slovní zásobu tohoto jazyka můžeme rozdělit do dvou skupin:

- 1. stará slova indického původu a tzv. staré výpůjčky**
- 2. výpůjčky z různých kontaktních jazyků**

Stará slova indického původu a tzv. staré výpůjčky (z iránských jazyků, z arménštiny a částečně z řečtiny) jsou zpravidla společné pro všechny romské dialekty. Tato část slovní zásoby je velmi jednotná a stabilní. V romském jazyce přetrvává nejdéle a jen pozvolna jsou jednotlivá slova nahrazována slovy kontaktního jazyka.

Výpůjčky z různých kontaktních jazyků pocházejí u slovenských Romů zejména

ze srbštiny, chorvatštiny, rumunštiny, maďarštiny, slovenštiny, ukrajinštiny, polštiny, němčiny, případně ojediněle i z jiných jazyků. Významově jde o slova označující nové, Romům do té doby neznáme skutečnosti a pojmy. Tato část slovní zásoby je naopak velmi nestabilní. Byla přijímána buď postupně, jak Romové putovali z jednoho jazykového prostředí do druhého, nebo současně v mnohojazyčném prostředí některých oblastí, např. na Balkáně, na východním Slovensku apod. Některé výrazy též zobecněly až v Čechách, kde žijí Romové z různých oblastí. V každém případě jsou to slova nestálá, která jsou jako první nahrazována slovy nového kontaktního jazyky, v našem případě výpůjčkami z češtiny (Šebková, 1995).

Jazyk se v řeči mluvčích projevuje nejen zvukovou podobou, gramatickou strukturou spojující podle určitých pravidel slova, ale i stylem. Romština není tak diferencována jako čeština, protože ani tradiční romská komunita nebyla rozčleněna na tolik sociálních vrstev. Nejstarší generace Romů často hovoří lépe romsky než česky nebo slovensky. Jazykově asimilovaných komunit bylo mezi slovenskými Romy málo. Mezi sebou Romové hovořili výhradně romsky. Když po roce 1945 přicházeli do Čech, museli si osvojit češtinu. Byl to však romsky etnolekt češtiny. Etnolekt je neustálá forma nevlastního jazyka, který bilingvní populace používá jako druhý jazyk. Projevuje se v něm interference, vlivy jazyka vlastního, prvního. Přenášejí se do něj hloubkové struktury původního etnického jazyka.

Interference – vzájemné střetávání a ovlivnění dvou oblastí, v tomto případě se jedná o vzájemné ovlivňování češtiny a romštiny.

Romština se pomalu vyčleňuje z uzavřené formy sociolektu, tedy z jazyka, kterým hovoří pouze jedna sociální vrstva. V minulosti byli Romové poměrně uzavřenou sociální skupinou, proto i jejich slovník byl oproti slovní zásobě ostatní populace chudší. Nebyly v něm obsaženy výrazy z vědy, techniky, lékařství, astronomie či tělovýchovy.

„Proces zobecňování, standardizování, stylistického rozrůžňování a obohacování jazyka je velice dlouhodobý. Psaná romština a romská literatura k němu přispívá vlastně teprve čtyři roky, od té doby, co po listopadu 1989 dostali Romové oficiální možnost pěstovat svůj jazyk a kulturu. Bohužel ta možnost přišla v době, kdy se čtyřicetiletým asimilačním tlakům podařilo romštinu do značné míry rozvrátit, a co je horší, kdy se podařilo v mnoha Romech rozvrátit postoj k jejich jazyku, kultuře, k jejich „romipen“ (Hübschmannová, 1993).

2.3 Kultura Romů – hudba, umění, osobnosti

Téměř všude na světě, setkáme-li se s Romy, setkáme se také s **hudbou**. Hudebníky jsou blízcí příbuzní Romů v Indii - domové a mirási, hudebníky jsou Romové v Iráku , Makedonii, Rusku, Španělsku i Maďarsku.

Podle etnografy Evy Davidové je provozování hudby jedním z významných prvků romské identity . Odpověď na otázku, jaká vlastně je romská hudba, je dosti těžká, protože Romové všude na světě byli jen hosty, procházejícími poutníky. Vždy tedy můžeme vysledovat vliv romské interpretace v hudbě domácího – převažujícího etnika. Pojem romská hudba můžeme podle Davidové chápat různým způsobem: buď jako „hudbu, kterou Romové provozují jako jedno ze svých tradičních zaměstnání, nebo jako vlastní hudbu Romů, tedy tu, kterou provozují sami pro sebe“ (Moravské zemské muzeum - Muzeum romské kultury, kolektiv autorů Muzea romské kultury, Romové – O ROMA, SVAN Brno 1999)

Hudební folklór slovenských Romů, po desetiletí žijících usedle na jednom místě, kde muži často působili jako hudebníci hrající pro neromské okolí, se s tímto okolím značně sblížili.

Folklór olašských Romů nese znaky dlouhodobého pobytu této komunity v Transylvánii. Olašští Romové se hudbou tradičně neživili a také žili jako komunita uzavřenějším způsobem. Proto je jejich hudba často až jakousi intaktní „konzervou“ ,

je značně odlišná od hudby ostatních romských skupin. Například zde nenajdeme doprovázení se na nástroje, olašští Romové svůj zpěv doprovázejí dupáním, tleskáním, výkřiky, luskáním apod.

Jedním z nejtypičtějších znaků romských lidových písní je variabilita. Liší se podoba jedné sloky od druhé, provedení od provedení, jeden zpěvák zpívá stejnou píseň jinak, než druhý.

Texty romských lidových písní jsou charakteristické různými poetickými zkratkami, opakující se epithetou a barevností. Nejpoetičtější texty najdeme u romských lidových písní milostných nebo sociálně zabarvených.

Za jednu z nejvýznamnějších soudobých umělkyní v mezinárodním světě je považována Věra Bílá. Obrovské ovace sklízí Věra Bílá při vystoupeních v koncertních sálech a klubech po celé Evropě a Severní Americe. Dalšími uznávanými osobnostmi současnosti ve světě romské hudby je i Jozef Fečo, Antonín Gondolán a taky Ida Kellarová.

Z legendárních osobností pak nelze opomenout Pannu Cinkovou ze Slovenska. Velmi známou romskou zpěvačkou a básničkou byla Papuzsa, skutečným jménem Bronislava Wajs, která celý svůj život prožila v Polsku.

Prvním evropským hudebníkem, který zanechal svou stopu v jazzové historii byl Jean-Baptiste Reinhardt (Django).

Určitě nelze opomenout Jožku Kubíka, který jako první začal na Horňacku v muzice používat cimbál. Legendárními se staly jeho výroky o muzice, muzikantech a životě. Výjimečnost jeho houslové hry dokumentují dvě nedávno vydaná CD: Dalekonosně housle (1999) a Majstr (2000).

Romové mají nezřídka i **herecký talent**. Často je bylo možno najít v kočovných divadelních společnostech, jezdívali také s loutkovým divadlem či provozovali syntetické divadlo, které spojuje mluvené slovo s hudbou. Také na ulicích předváděli

tanec, hudbu či taneční kreace se zvířaty. Romové byli rovněž v rodině zakladatele českého loutkářství Matěje Kopeckého a v akrobaticky proslulé rodině Berouskových. V Československu za první republiky vlastnily romské rodiny několik menších cirkusů a také v současné době většina světových cirkusů zaměstnává romské artistry, krotitele zvířat apod.

V současnosti existují dokonce i **romská divadla**, k nimž patří například makedonské divadlo Pralipe, které sídlí v Německu, divadlo Romen z Moskvy a divadlo Romathan z Košic na Slovensku.

Rozvoj výtvarného citění se dnes u Romů jeví jako zcela nový fenomén. Tím je však skutečně jen na první pohled. Výtvarný prvek zkrášlující prostředí i předměty denní potřeby měl v romské komunitě od nepaměti.

Výtvarný cit i schopnosti se u Romů přirozeně rozvíjely díky jejich těsnému sepětí s přírodou, jež pro ně byla stálým zdrojem inspirace. Provozování dědičných řemesel přispívalo k manuální zručnosti a naučilo Romy pracovat s rozličnými přírodními materiály a surovinami.

Již před mnoha staletími se některé romské skupiny naučily pracovat s hlinou (tradiční výrobci keramiky, cihel pálených i nepálených), se dřevem (výroba loutek, vřeten, celodřevěných kartáčů, oprava a výroba strunných hudebních nástrojů), s proutím (košíkářské zboží) ale i dalšími přírodními materiály.

V současné době již není sporu o tom, že Romové jsou etnikem vnímavým, citově exponovaným. Umělecké sklony Romů i jejich zvýšená citlivost byly odjakživa spojovány s hudbou, dnes se ukazuje, že i výtvarné směry jim nejsou cizí.

Jestliže se hovoří o umění a romské kultuře, nelze tedy opomenout **Muzeum romské kultury**, které bylo založeno v dubnu roku 1991 v Brně. Muzeum bylo založeno skupinou romské inteligence sdružené ve Společnosti odborníků a přátel

Muzea romské kultury, která chtěla na základě originálních dokladů dokumentovat kulturu Romů v celé její celistvosti.

Sbírku muzea však začala dávat dohromady skupinka brněnských Romů už koncem 60.let, když vznikl Svaz Cikánů-Romů. Exponáty ze sbírky dokumentující tradiční romská řemesla z Čech i ze Slovenska byly rozvezeny po státních muzeích, pro která neměly velkou cenu. Významnou akcí byla v roce 1992 výstava „Romové v Československu“. Dokumentovala historický vývoj romského etnika od odchodu z indické pravlasti, jeho postupné rozšiřování po Evropě, historické peripetie až po tragický osud za 2.světové války, pokusy státu o asimilaci Romů i nebývalý rozmach hnutí a stran Romů po revoluci v roce 1989. Během výstavy byla představena osobitá kultura a způsob života, tradiční romská řemesla a formou živých vystoupení i nahrávek romský folklor.

S cílem oslovit veřejnost zahájilo muzeum v květnu 1993 odborně-populární cyklus přednášek „Kdo jsou Romové“? (<http://www.romove.radio.cz/clanek/18206>)

3 PROBLÉMOVÁ STRÁNKA ŽIVOTA ROMŮ

Romové jsou většinou společností často více či méně odmítání, jak to ukazují různé výzkumy i každodenní realita. Laickou veřejností jsou totiž vnímáni jako nositelé problémů ve společnosti. Mezi nejčastěji uváděné patří například zvýšená míra jejich kriminality, jejich údajná neochota pracovat, to že de facto implicitně vyžadují větší péči státu, aniž by – podle názoru části majority – tuto péči vyvážili přínosem pro společnost.

Jako problém je vnímáno např. i to, že žijí odlišně, hlučně, nápadně apod. Tyto problémy jistě existují, neměly by však být jediným pohledem na toto etnikum, jak se to často děje. Především by však neměly být jediným východiskem, od něhož se odvíjí postoje k Romům a jejich hodnocení majoritou. Každý jev má své příčiny a souvislosti a teprve jejich poznání a pochopení umožní přiměřeněji posuzovat daný problém, pochopit ho a dospět k cestám, jak ho řešit. Mnohdy již pouhé pochopení může vést k tomu, že je odstraněno to, co bylo vnímáno jako problém, a navíc může zcela jistě otupit potenciální implicitní diskriminační přístup (Šišková T., Menšiny a migranti v České republice, Portál 2001).

3.1 Pozitivní a negativní aspekty soužití s Čechy

Romská menšina má v soužití s Čechy mnoho problémů. Z české strany je jim vytýkána hlučnost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestné jednání, agresivita, kriminalita, prostituce. Romové vytýkají Čechům citový chlad, vypočítavost, nadřazené chování, xenofobii a rasismus. V obou skupinách převládají jedinci, kteří mají tendenci zobecňovat vlastnosti (především ty negativní) jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je celé skupině. Chování obou skupin do značné míry determinují předsudky z dávné i nedávné minulosti. Mezi oběma skupinami leží rovněž nevyřešené křivdy z minulosti. Z minulých křivd je to především neuznání podílu viny české protektorátní správy v

době druhé světové války na koncentraci a následném vyvraždění českých a moravských Romů a více méně násilné rozbití cikánských osad v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století. Za první křivdu požadují Romové alespoň symbolickou omluvu pietní úpravou míst bývalých koncentračních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu na Moravě. Důsledky druhé křivdy si uvědomujeme až nyní: rozbití osad mělo za následek fungujícího systému norem a hodnot včetně odměn a sankcí, které v romské velkorodině v obci vládly a pomáhaly řešit konflikty. Neexistující systém kontrol a nepřipravenost Romů majoritou na nové podmínky a požadavky, vedl k neadekvátnímu chování Romů. Pokud bude romský problém řešen jen jako otázka sociální, nebude mít úspěch, přestože většina Romů dnes spadá do nejnižší sociální vrstvy.

Důležité je věnovat pozornost i etnické dimenzi, tedy specifikám a hodnotám Romů a jejich komunikačnímu stylu. Programy pro ně by tedy měly být vytvářeny jak majoritou, tak i Romy samotnými.

Pozitivní opatření afirmativní akce v USA vůči původním obyvatelům a černochům byla realizována jen proto, že bílá společnost předem uznala své dluhy k těmto obyvatelům a ústy svých představitelů se omluvila za minulé křivdy. Česká společnost dosud neuznává své dluhy k Romům a není ochotna k omluvě, naopak většina Čechů má pocit, že to jsou Romové, kteří jsou dlužníky a měli by se omlouvat.

Přes staletou přítomnost Romů v České republice, přes jejich nesporný přínos jak v oblasti kultury, tak v oblasti materiální (výstavba silnic, železnic, telekomunikačních sítí), vnímá dosud velká část české společnosti Romy jako přistěhovalce, které do země nikdo nezval (ač mnozí sem byli stěhováni násilně) a kteří jen parazitují na sociálních výhodách státu. Romové následně vnímají českou společnost jako nepřátelskou a odmítají její pozitivní hodnoty.

Pozitivní vývoj je však zaznamenáván v postupné emancipaci romské menšiny, vytváření jejich vlastních občanských struktur a přejímání odpovědnosti za vlastní

vývoj. Potěšitelný je i zájem učitelské veřejnosti pomoci romským dětem k dosažení lepšího postavení ve společnosti. Mnohá občanská sdružení a charitativní organizace věnují Romům a především jejím dětem značnou pozornost.

Za velké pozitivum a přínos hodnotíme i **integrující programy pro Romy**. Programy zaměřené na romskou menšinu, které jsou finančně celostátně podporovány, jsou zaměřeny především do oblastí vzdělávání, rozvoje kultury a zabránění sociálního vyloučení romských komunit.

Ve školách a školských zařízeních pracují pedagogičtí asistenti, pro romské děti jsou zřizovány přípravné třídy a ty děti, které studují na středních školách, mohou těžit z programu podpory romských středoškolských studentů. Ministerstvo kultury podporuje vydávání romského periodického i neperiodického tisku a podílí se na podpoře romských hudebních a kulturních slavností.

Svým významem nejzávažnější, ale zatím teprve začínající je program zabránění sociálnímu vyloučení romských komunit. V rámci tohoto programu jsou přímo romských komunit směřování romští terénní pracovníci. Pro ohrožené skupiny jsou pořádány rekvalifikační kurzy, podporována je **komunitní práce**.

Podporována nemalými částkami je i činnost romských občanských sdružení a dalších organizací, které zaměřují **programy k romské menšině**.

Cílem těchto programů je zlepšení vztahů majority k menšině, odstraňování předsudků a zlepšení kvality života romských rodin.

Součástí těchto projektů je problematika zaměřena zejména na sociální oblast a to v nejrůznějších podobách. Např. podpora rodin a mírnění následků jejich sociálního znevýhodnění, znovuzачlenění do společnosti. Programy jsou zaměřeny na projekty usilující o integraci Romů.

Vedle těchto celostátních programů jsou další programy krajské a obecní. Při

restrukturalizaci veřejné správy přechází na kraje a na obce stále více pravomocí a lze očekávat, že v budoucnu se budou větší měrou podílet i na programech pro romskou menšinu.

3.2 Postavení Romů ve společnosti

Následující odstavce přinášejí pohled několika autorů na postavení Romů v naší společnosti.

Navrátil ve své knize uvádí (Navrátil, 2003), že se někteří jedinci opírají o falešnou představu, podle níž má většinová společnost problémy s Romy (tzn., kdyby Romové problémy nezpůsobili, bylo by vše v pořádku). Argumentuje, že ve skutečnosti jsou naše problémy vzájemné. A pokračuje, že Romové nezřídka narážejí na bariéry, které jim neumožní žít důstojný a spokojený život v české společnosti, a současně jsou pro většinu obyvatel způsob života a kultura Romů tak „nesrozumitelné“, že ve výsledku se vzájemné vztahy udržují na velmi „chladné“ úrovni.

Podle Mareše (2006) jsou Romové českou populací vnímáni primárně jako příslušníci odlišného etnika a teprve sekundárně jako občané (oni ne my) a veřejnost je posuzuje především podle předpokládané ochoty k asimilaci (stát se stejnými jako my).

Otázkou zůstává, jaký bude tedy postoj společnosti vůči Romům, kteří jsou uživateli drog, kdy budou zastoupeny už nejméně dva znevýhodňující faktory: příslušnost 1) k romské národnosti a 2) ke skupině uživatelů drog.

Pro dnešní dobu je příznačné, že nepřátelský postoj není směřován k jednotlivcům dopouštějícím se zavrženíhodných činů, ale k Romům jako skupině. V takové situaci dochází ke stigmatizaci všech, kteří se otevřeně hlásí k romské komunitě. Romští jedinci dosahující nadprůměrné vzdělanostní i sociální úrovně mají

proto tendenci se ke svému etniku nehlásit, aby se nepříjemné celoživotní stigmatizaci vyhnuli. Přitom jako deklarovaní Romové by mohli být pro své etnikum, a tím i pro celou společnost velkým přínosem (Horváthová, 2002).

3.3 Diskriminace a její podoby

Právě různé formy diskriminace, se kterou se Romové běžně ale i historicky setkávají, a to nejen od jednotlivců nebo skupin, ale také od společnosti, přispívají ke zvětšování problémů a vytvářejí tak potenciální i faktické podhoubí jejich až sociální patologie. Je zřejmé, že taková situace působí také jako výrazný rizikový kriminogenní faktor.

Nejméně nápadnou diskriminací, jíž jsou v naší společnosti Romové vystaveni, kterou však citlivě vnímají, je **metakomunikační odmítání** v osobním styku. Další formy již mohou mít podobu více či méně skrytě projevovaného nepřátelství, které může dospět až k vyloženě rasistickým verbálním i násilným projevům.

Jiná forma je tzv. **institucionální rasismus**, kdy instituce samy fakticky vytvářejí překážky zaměstnanecké, vzdělanostní, ekonomické a jiné rovnoprávnosti s majoritou.

Je známou realitou, že vysoká míra nezaměstnanosti Romů není zdaleka způsobena jejich objektivně menším potenciálem k uplatnění se na trhu práce ani jejich majoritou – předpokládanou – neochotou pracovat, ale především právě tímto fenoménem, který bohužel spolehlivě funguje, jak to dokládají nejen sami Romové, ale nezastřešené příznávají i příslušníci majority.

Klasický rasismus byl založen na postulované biologické podřadnosti určité rasy a v důsledku toho i na – z této předpokládané podřadnosti vyplývajících – odsouzeníhodných obecných vlastnostech a charakteristikách jejich příslušníků opravňujících „vyšší rasu“ k zastávání takového postoje. Tato forma rasismu se ve 20. století projevila ve své nejhrůznější podobě. Pro svou mravní zavrženíhodnost a

strašné důsledky se stala pro většinu lidí nepřijatelnou.

Vzhledem k tomu, že „klasická“ podoba rasismu se již nejevila obecně přijatelná, objevil se rasismus v ještě jiné podobě, která se na první pohled může zdát dokonce mravná a žádoucí. Jde o požadavek podporovat kulturní integritu národa a žít v kulturně homogenní, a tudíž žádný konflikt implicitně nevytvářející společnosti. Na tomto základě je postaven tzv. „nový rasismus“.

S termínem „**nový rasismus**“, který souvisel s přáním znovu a nově uchopit pojem národ, národní ráz, přišel na počátku osmdesátých let 20.století Angličan M.Barker. Předpokládalo se, že to, co národ definuje, je především způsob života a s ním spjata kultura. Mělo se za to, že k tomu, aby jakákoli společnost byla funkčně efektivní a bezkonfliktní, potřebuje svou vlastní homogenní kulturu. Tato homogenost je vnímána jako oprávněná norma, podmínka pro sociální harmonii a pro vytváření soudržnosti členů společnosti. Cokoli, co je ohrožuje, musí být dříve či později odmítnuto.

Poněvadž pojem homogenní kultura je centrálním pojmem nového rasismu, je zřejmé, že kulturní pluralismus, resp. skupiny odlišující se svou kulturou od dané společnosti, jsou nahlíženy jako neslučitelné s harmonickým životem společnosti čili jako něco cizorodého, vůči čemuž se cítí odpor, a co je tedy nežádoucí.

Je zajímavé, že přesvědčení aktivní antifašisté dosud v podstatě ignorují tento nový rasismus, který však reálně existuje, a lze se domnívat, že je ve skutečnosti více či méně skrytě uplatňován i vůči našim Romům. Častý požadavek členů majority, aby byli „takoví jako my“, aby se nám plně přizpůsobili, je toho výrazem.

I když situace Romů u nás má svá specifika, je nicméně jasné, že jejich implicitní, ale i explicitní odmítání členy majority a spolu s tím i jejich nepříznivé až okrajové postavení ve společnosti s sebou přináší negativní důsledky pro jejich život (např. nižší vzdělání, větší míra nezaměstnanosti a viktimizace, bydlení ve znevýhodněných lokalitách, nižší příjmy apod., tedy celkově nízký sociální status) a

vytváří tak potenciální kriminogenní podhoubí, které na sebe váže řadu kriminogenních faktorů, což jistě bude mít svůj odraz i ve skutečné kriminalitě.

Romové tedy rozhodně nemají stejné podmínky pro uplatnění ve společnosti, a proto oprávněnost apelu, aby „žili jako my“, lze zpochybnit. Tedy i to, co se může nebo by se mohlo jevit jako nezasloužená péče a neoprávněné výhody uplatňované vůči Romům, ať už vládou či osvícenskými nadšenci, tak ve skutečnosti přispívá spíše k vytváření méně nepříznivých podmínek, než aby vytvářelo stejnost podmínek s majoritou (Šišková T., Menšiny a migranti v České republice, Portál 2001)

3.4 Kriminalita Romů

Vzhledem k tomu, že Romové mají ve společnosti z výše uvedených důvodů méně výhodné postavení nesoucí s sebou řadu kriminogenních rizikových faktorů, zřejmě obecně platí, že minority mívají, kromě některých výjimek, až několikanásobně vyšší míru kriminality než majoritní populace. Ve světle zmíněného faktu je třeba zdůraznit, že romská kriminalita zřejmě výrazněji nepřesahuje obvykle udávaný násobek zvýšené míry kriminality minorit. Určitěji se nelze vyjádřit, protože přesně neznáme neznáme, ale pouze odhadujeme počet Romů v naší zemi, a to nejčastěji asi 2,5 – 3% , existují však i vyšší odhady.

Kriminalita minorit je rovněž uměle zvyšována např. i tím, že jejich členové jsou pod větším „dohledem“ policie i občanů, a proto se ve zvýšené míře o jejich trestní činnosti ví, jsou častěji odsuzováni do vězení (také proto, že mají méně peněz na dobrou právní pomoc a někdy i méně motivací jí obstarat) , tedy výrazněji se jejich příslušníci jeví jako pachatelé, obvykle nebo přinejmenším častěji páchají méně promyšlenou a snáze odhalitelnou trestnou činností, což platí zejména o našich Romech.

I když tedy Romové páchají proporcionálně vyšší míru kriminality než majoritní populace, není to něco vybočujícího, něco, co vyjadřuje jejich etnicko-psychologickou

charakteristiku, ale v první řadě je to záležitost sociologická a sociálněpsychologická, a teprve posléze kulturněspecifická. Některé výzkumy ukázaly, že míra kriminality členů minorit a těch členů majority, kteří měli s nimi srovnatelně nízké sociální postavení, byla obdobná.

Velice citlivou je otázka uvádění dat o kriminalitě Romů. Některé země je uvádějí např. Slovensko, jiné nikoli, popř. je to svázáno s různými omezeními. U nás byla tato data do roku 1993 zjistitelná z policejní statistiky, poté byla utajována a prakticky nepřístupná. Nicméně bylo možné získat pro účely odborného vhledu a z něj vyplývajících preventivních doporučení podklady pro kvalifikované odhady. V roce 2000 však v souvislosti se zákonem o ochraně osobních údajů byly i tyto podklady ze statistiky vymazány.

V této souvislosti lze podotknout, že naprostá neznalost o tak citlivém tématu, jakým je romská kriminalita, která je navíc majoritou percipována nepřiměřeně zveličená, nemůže věci prospět, ale spíše uškodit.

Co rozhodně nelze příznivě hodnotit, je **vysoký podíl romské mládeže na prekriminalitě** (ta se týká dětských pachatelů, tedy osob do 15 let věku) a kriminalitě mladistvých (tj. od 15 do 18 let). Je ovšem pravda, že proporcionálně je v romské populaci mnohem více dětí a mladistvých (tedy osob do 18 let věku) než v celé populaci České republiky.

Ze všech dětských pachatelů je přibližně každé třetí až čtvrté dítě romského původu. Jedna z příčin tohoto stavu může spočívat také v tom, že děti do 15 let věku nejsou trestně odpovědné, čehož někteří Romové využívají.

Pokud jde o romské mladistvé, jejich podíl na celkové kriminalitě mladistvých je sice nižší než u dětských pachatelů (zhruba každý pátý až šestý ze stíhaných mladistvých pachatelů je romského původu), ale opět je vyšší ve srovnání s populací všech stíhaných pachatelů z celé České republiky.

V poslední době se u romské mládeže setkáváme s rozvojem relativně masivní závislosti na drogách. S ní je obvykle spojena tzv. **opatřovací kriminalita**. Pokud by se tuto situaci nepodařilo podchytit, o což dokonce majoritní odborníky žádají sami Romové, kteří to chápou jako obrovský a pro ně nezvládnutelný problém, kriminalita romské mládeže by pravděpodobně opět stoupla. Z těchto údajů je učinit několik praktických závěrů:

- Nutnost věnovat zvýšenou pozornost romské mládeži, zvláště dětem. Situace vyžaduje kvalitní výchovné a vzdělávací úsilí, propracování dobře promyšlených vhodných preventivních aktivit zacílených na tuto skupinu a uplatnění takových opatření, která by zlepšovala ekonomickou situaci chudých romských rodin.
- Informovanost. Zdůrazňovat tam, kde je to jen vhodné, že romská kriminalita není něco mimořádného, co by snad mohlo představovat vážné ohrožení pro celou společnost, ale že je to „normální“ obraz kriminality menšin, a že se, z hlediska trendu jejího vývoje, jeví dokonce příznivě.
- Nezbytnost kvalifikované terciární prevence zaměřené na romského pachatele. Romové ovšem mají velice vysoký podíl na specifickém druhu majetkové trestné činnosti - na kapesních krádežích. Na osobách z celé populace ČR stíhaných pro tento trestný čin se Romové podílejí přibližně ze dvou pětin i více. A i když se z hlediska četnosti všech zjištěných trestných činů jedná o relativně velice malý počet, a i když je výše škody ve srovnání s jinými druhy trestných činů obvykle malá, oběť, resp. poškozený, přirozeně neuvažuje v těchto relacích, ale zřetelně vnímá že byl okraden Romem. Jistě právě tyto skutečnosti mohou posilovat představu členů většinové společnosti, že „co Cikán, to zloděj“, a zvyšovat tak domnělou oprávněnost odmítání Romů ze strany majority.

Pro srovnání je zajímavé uvést též několik údajů o hospodářské trestné činnosti, která je obecně charakterizována vysokými škodami, avšak paradoxně zároveň často není laickou veřejností příliš odsuzována, zřejmě též proto, že zde v mnoha případech není adresná oběť, resp. poškozený. Okrade-li někdo „nás všechny“, tj. stát, o velké peníze, budeme to spíše pociťovat méně úkorně, než když někdo i o malou finanční

částku okrade osobně nás.

Zmíněná zjištění týkající se majetkové a hospodářské trestné činnosti staví romskou kriminalitu v této oblasti do objektivně relativně příznivějšího světla, i když subjektivně, v hodnoceních majority, je to percipováno spíše jinak (Šišková T., Menšiny a migranti v České republice, Portál 2001)

Z celkové kriminality asi jen jedno procento představuje mravnostní kriminalita. Z romské **mravnostní kriminality** se podílově nejzávažnější trestný čin jeví kuplířství. Více než dvě pětiny osob stíhaných v posledních letech pro tento trestný čin bylo romského původu. Pokud jde o jiný závažný trestní čin – znásilnění, procento osob romského původu na všech těchto stíhaných trestních činech klesá, v posledních letech se odhaduje zhruba na 13 – 11%. Tento podíl je menší, než kolik Romové vykazují v případě celé mravnostní kriminality.

Podíl Romů na násilné kriminalitě je relativně nejpříznivější – je nižší, než u kriminality majetkové a mravnostní. Ze všech druhů trestných činů, které tvoří násilnou kriminalitu, se Romové v posledních letech proporcionalně nejvíce dopouštěli loupeží. V tomto případě zhruba každý čtvrtý ze stíhaných osob pro trestný čin loupeže byl Rom. Na loupežích se ve značné míře podílely rovněž romské děti a mladiství.

3.5 Další negativní jevy spojené se životem Romů

V současné době jsou osoby žijící zejména v sociálně vyloučených lokalitách ohroženy dalším nebezpečím, a to zadlužeností romských osob a následné exekuce nařízené v souvislosti s neplněním smluvních podmínek, ke kterým se zavázaly v kontaktu s legálním i nelegálním podomním obchodem s různými nabídkami produktů a služeb. Během nařízené exekuce jsou takto postiženým osobám zablokovány finanční prostředky na bankovním účtu, a to bez rozdílu, zda pocházejí

z dávek státní sociální podpory, či zda se jedná o přídavky na děti. V konečném důsledku i rodiny s několika dětmi zůstávají bez prostředků nutných k pokrytí základních životních potřeb. Dalším problémem je eskalace úvěrových podvodů, kdy se opět mnohdy i celé rodiny dostávají do existenční nouze.

Zvláštní skupinu pak tvoří **patologická závislost**, která je v současné době v romských komunitách poměrně rozšířena. Tak např. v rámci Moravskoslezského kraje je z patologických závislostí nejvýraznější gamblerství, ze závislosti na omamných látkách je to zejména čichání toluenu, který je levný a prakticky volně dostupný. V komunitách se začíná prudce zvyšovat spotřeba pervitinu a heroinu. Tvrdé drogy byly ještě před několika lety výsadou nepočetné skupiny Olašských Romů, dnes je zaznamenán jejich častý výskyt mezi mladými obyvateli vyloučených lokalit, kde olašská komunita nežije.

Protidrogová politika Moravskoslezského kraje reaguje na otázky spojené s užíváním drog v romské etnické skupině a stanovuje konkrétní cíle směřující k jejich řešení (Strategie integrace romské komunity. Ostrava: Krajský úřad Moravskoslezského kraje, odbor kultury a památkové péče, Ostrava 2006)

V oblasti **harm-reduction**, tedy aktivit vedoucích k minimalizaci rizik spojených s užíváním návykových látek, si mimo jiné klade za cíl podporovat kvalitní programy zaměřené na práci s uživateli drog z romské komunity. V oblasti drogové závislosti mezi členy romského etnika by se měly sledovat možné kroky k zmapování drogové scény, vymezení způsobů a forem odpovídající a /činné primární prevence, položit základy pro rozšíření služeb protidrogové prevence zacílené na skupinu uživatelů návykových látek z romské komunity a zakotvit možnosti finanční podpory pro stávající programy.

4 DROGOVÁ ZÁVISLOST U ROMSKÉHO ETNIKA

Užívání návykových látek jeho rozšíření v populaci a rizikové formy jejich užívání je všeobecně pokládáno za jeden z globálních problémů současné společnosti. Není divu, protože užívání a především nadměrné užívání legálních a nelegálních drog, představuje pro jednotlivce, komunity, regiony i národy řadu výrazných rizik – zdravotních, sociálních, ekonomických i trestně právních. Proto organizace mezinárodní, státní i nestátní za podpory státu vyvíjejí velké množství aktivit na úrovni národní i místní, aby se rizika zmírňovala.

4.1 Sociální aspekty užívání drog

Různé sociální aspekty mohou situaci Romů zhoršovat, což se mj. může projevat i ve vztahu k užívání návykových látek respektive k procesu rozvoje závislého chování.

Navrátil (2003) se zmiňuje, že Romové jsou jednoznačně skupinou, která je sociálním vyloučením postižena velmi výrazně. V důsledku jejich společenského vyloučení jsou příležitosti běžně dostupné většině společnosti pro jednotlivé Romy, romské rodiny a celé komunity velmi omezené.

Steiner (Steiner in Hirt a Jakoubek, 2004) v kapitole ekonomie sociálního vyloučení popisuje kauzální vztahy mezi chudobou, diskriminací, neefektivním chováním Romů a velkými solidárními sítěmi. Píše, že velké solidární sítě vedou k neefektivnímu chování. Neefektivní chování pak vede k diskriminaci a diskriminace nakonec k chudobě.

K nejvýznamnějším sociálním problémům uživatelů drog patří rodinné a pracovní problémy, nezaměstnanost, nižší (nedokončené) vzdělání a špatná bytová situace, která může vést až k bezdomovectví. Kumulace více sociálních problémů pak může

vést až k sociální exkluzi. Samotné vyloučení ze společnosti může být jednak důsledkem užívání drog, zároveň však může být i jeho příčinou. Sociální exkluzi jsou kromě uživatelů drog ohroženi především nezaměstnaní, osoby bez domova a osoby s nízkým vzděláním, imigranti, příslušníci minorit a děti vyrůstající v problémových rodinách. V ČR se sociální exkluze týká především některých skupin romské populace, jak vyplývá ze zprávy o stavu ve věcech drog za rok 2006 (Úřad vlády ČR, 2007).

4.2 Znevýhodňující faktory

(Křištofová in Štandlová, 2007):

- Romství jako stigma (znevýhodňující faktor),
- nerovnoprávné postavení mužů a žen v romské rodině,
- etnobyznys – otázka účelného využívání dotačních programů (způsobuje negativní obraz Romů),
- nízká informovanost majoritní veřejnosti a úřadů (nepopulární téma, okrajová záležitost),
- romský problém nemá legitimitu (1. nejsou statistické údaje, 2. majorita nevnímá frustraci Romů z bezvýhodné situace),
- syndrom únavy na obou stranách, tj. majorita i minorita (vyčerpávající sociální práce, z pohledu Romů však nepřináší zásadní pozitivní změnu).

4.3 Romské komunity a drogy

Exkluze romských komunit je chápána jako nakupení sociálních problémů. Na straně jedné primárními faktory a na straně druhé stejně tak důsledky sociálního vyloučení Romů jsou dlouhodobá nezaměstnanost, nízký příjem, nedostupnost nebo špatná kvalita bydlení (Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity, 2007). Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004 (Úřad vlády ČR, 2005) uvádí, že šetření zdravotního stavu obyvatelstva v zahraničí ukázala, že i v zemích s

rozvinutými zdravotními a sociálními službami je výskyt některých onemocnění (jak infekčních, tak neinfekčních) v různých etnických skupinách odlišný. Epidemiologické studie zdravotního stavu obyvatelstva, prováděné v zemích EU, zjišťují vyšší četnost „psycho-somatických onemocnění“ u skupin příslušníků etnických minorit oproti majoritní populaci. S tím může úzce souviset i čtenější výskyt drog.

4.4 Zodpovědnost společnosti

Sociální vyloučení Romů nelze chápat převážně jako důsledek osobních vlastností příslušníků romské komunity, ale spíše jako jev, který má široké příčiny historické, kulturní, ekonomické a zejména sociální povahy. Za těchto okolností se společnost (správní orgány) musí cítit odpovědná za řešení tohoto stavu (Navrátil, 2003).

4.5 Snahy o řešení problémů romské komunity

Společným jmenovatelem a možná i základním problémem téměř všech ideových východisek expertních řešení tzv. „romské problematiky“ je předpoklad, že expert – příslušník majority může porozumět světu minoritních společenství, ať už jsou definována etnicky či jinak. Na základě tohoto objektivního porozumění potom strategicky či systémově volí cílené intervence, prostřednictvím nichž ovlivňuje odchylku od normy. Tuto formu ovšem konstruuje a definuje on sám, protože on je majoritou delegován jako expert. Zjednodušeně řečeno: naše řešení jsou téměř vždy mocensky orientovanou formou sociální kontroly, protože my jako příslušníci majority určujeme, co je a co není pro romskou populaci vhodné, žádoucí a zdravé. Takové ovlivňování ovšem nemůže respektovat základní atributy situace sociální pomoci, tj. hledání a formulaci společného tématu, které by v daném kontextu mělo smysl pro všechny zúčastněné tak, aby na něm mohli vzít účast (Schmidt in Kalina, 2003).

4.6 Poradní orgány vlády ČR pro záležitosti romské komunity

Na integraci příslušníků romských komunit do společnosti se mají významně podílet zejména dva poradní orgány vlády ČR: Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity (<http://www.vlada.cz/cs/rvk/rzrk/rzrk.html>) a Rada vlády ČR pro národnostní menšiny (<http://www.vlada.cz/cs/rvk/rnm/default2.html>). Obě rady jsou iniciativními a poradními orgány vlády a nemají přímé výkonné kompetence.

5 LÉČBA DROGOVÉ ZÁVISLOSTI

V této části bude uveden přehled všech typů služeb v ČR. Dále zde budou interpretovány výsledky šetření v ústavních a residenčních léčebných zařízeních.

5.1 Problémové užívání drog

Problémové užívání drog je injekční nebo dlouhodobé a pravidelné užívání opiátových, kokainových nebo amfetaminových drog (EMCDDA, 2010). V ČR je nejvíce rozšířenou drogou marihuana a metamfetamin (pervitin). V definici není uvedeno např. čichání těkavých látek, jež je zejména mezi mladými Romy časté a svými důsledky je patrně stejně, ne-li více rizikové než užívání heroinu, kokainu nebo marihuany či pervitinu.

5.1.1 Odhad prevalence problémového užívání drog

Podle Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti (Mravčík et al., 2009) dosáhl počet problémových uživatelů drog v roce 2008 na 34 500 osob. V roce 2009 pak v ČR mírně stoupl počet problémových uživatelů drog na 36 000 (Mravčík et al., 2010). A dle prevalenčních odhadů byl celkový počet problémových uživatelů drog v ČR v roce 2010 odhadován na 37 900 osob. Z toho v Praze měl být v roce 2010 celkový počet problémových uživatelů drog 9 500 osob (Mravčík et al., 2011). Zdá se tedy, že počet problémových uživatelů drog je v ČR poměrně stabilní a pohybuje se okolo čísla 35 000 osob. Odhad prevalence problémového užívání drog mezi Romy . Tato data neexistují – jedním z hlavních důvodů jejich neexistence je patrně skutečnost, že uvádění počtu romských klientů by bylo považováno za „rasistické“.

5.2 Léčba

Kalina (2001) uvádí, že léčba závislosti na psychoaktivních látkách je chápána jako odborná, cílená a strukturovaná práce s klientem, jejímž cílem je dosáhnout abstinence nebo redukce užívání drog, snížit frekvenci a závažnost relapsu, zapojit klienty do produktivního života a zvýšit kvalitu jejich života.

5.2.1 Typy léčby

V ČR je léčba zajišťována širokým spektrem mezioborových služeb, které lze dle typu rozlišit na ambulantní (ambulantní zdravotnická zařízení, stacionární programy, strukturované programy následné péče) a rezidenční (terapeutické komunity, specializovaná oddělení nemocnic, psychiatrické léčebny) (Mravčík et al., 2006). Standardy odborné způsobilosti (RVKPP, 2003) rozlišují 9 typů služeb, a to detoxifikaci, kontaktní a poradenské služby, terénní programy, ambulantní léčbu, stacionární programy, krátkodobou a střednědobou ústavní léčbu, rezidenční péči v terapeutických komunitách, následnou péči, substituční léčbu a primární prevenci užívání návykových látek. Všechny tyto typy služeb mají podle požadavků standardů poskytovat péči všem uživatelům drog bez ohledu na jejich národnostní či etnickou příslušnost a v souladu s platnou právní úpravou.

5.3 Šetření o vztazích mezi Romy a majoritní společností

Ve výzkumu z r. 1997 (Nedomová, 1998), který se zaměřil na vzájemné vztahy mezi Romy a majoritní společností se respondenti (N = 1 210 osob) mj. pokoušeli pojmenovat nejzávažnější příčiny problémů vznikajících mezi Romy a majoritní společností. Podle míry významu je lze seřadit v tomto pořadí:

1. rozdíly v mentalitě, systému hodnot a kulturní rozdíly,
2. rozdílný způsob života,
3. rozdílné zvyky a tradice,

4. přístup Romů k dodržování zákonů,
5. (ne)zájem o práci či (ne)ochota pracovat,
6. nedůvěra Romů k úřadům a neochota spolupracovat s nimi,
7. rozdílné postavení Romů ve společnosti,
8. uzavřenost majoritní společnosti Romům,
9. uzavřenost romských komunit,
10. nezájem a neochota úřadů řešit specifické problémy Romů,
11. jazyková bariéra.

5.4 Specifika romských uživatelů drog ve srovnání s majoritními uživateli

Autorkou absolventské práce na VOŠ sociálně právní je Alice Vyhnalová. V jí realizovaném výzkumu byly z pohledu této práce nejzajímavější informace o romské rodině. Autorka (Vyhnalová, 2004) uvádí, že v romské rodině platí odlišná pravidla než v neromské. Např. ve vztahu k drogám uvádí, že v romských rodinách není výjimkou „vícegenerační závislost“. Jedná se o to, že v jedné (zpravidla rozvětvené) rodině užívají děti (sourozenci, bratřenci), rodiče a někdy dokonce i prarodiče (ti bývají mladší než je běžné v majoritě vzhledem k časnému zakládání rodin u Romů).

5.5 Romský vzájemný výzkum

V letech 2002–2004 provedla Společnost Hvězda (Vrtbovská a Larkin, 2004b) Romský vzájemný výzkum s cílem zkoumat situaci v oblasti užívání drog u Romů v ČR. Během práce na těchto projektech se objevila určitá témata, o kterých autoři ve své zprávě referují (Vrtbovská, Larkin, 2004b) – např.:

- Velmi omezená informovanost romské komunity o užívání drog, drogové závislosti a jejích následcích.
- Nepříznivá sociální situace Romů v ČR (nezaměstnanost, nedostatečné vzdělání, sociální exkluze apod.).

- Neporozumění, nerespektování kulturních odlišností ze strany majority.
- Tendence Romů se separovat, žít v uzavřené komunitě, hluboce zakořeněná nedůvěra ke „gadžům“ vs. touha uspět u „bílých“.

Výsledky výzkumu (Vrtbovská, Larkin, 2004a): V souboru uživatelů drog (R=43) byl nejčastěji užívanou drogou heroin (37), pervitin (35), 24 respondentů uvádí zkušenost s oběma drogami. Dále Subutex (19) a léky (18). Injekční aplikaci heroinu uvedl 31 respondent, pervitinu 18 a Subutexu 15. Respondenti byli dobře informováni o terénních programech, situace byla horší v informovanosti o kontaktních centrech. Celkem 24 respondentů o nízkoprahových zařízeních vědělo a také jejich služeb někdy využili (maximálně 3x), důvodem návštěvy byly zejména testy na HIV a VHC. Informace o detoxifikaci mělo 26 respondentů, už mnohem menší část tuto službu využila (10), z toho devět uvedlo, že nebyli spokojeni. V průměru tam vydrželi týden. Asi polovina, tedy 21 respondent věděl, proč léčba existuje a 15 z nich i jak se tam dostat. Pouze 2 lidé však tuto službu využili, oba byli nespokojeni. O substituční léčbě vědělo 17 respondentů. 14 respondentů uvedlo, že by se ze závislosti dostali sami. Služeb pracovníků nízkoprahových služeb by využilo 18 respondentů. Respondenti měli obecně větší důvěru k ambulantním typům služeb (zejména terén, substituce i Kcentrum), i k snaze abstinovat ve známém sociálním prostředí (léčili by se sami). Autoři odvodili z výzkumu následující doporučení pro tvorbu protidrogové politiky (Vrtbovská, Larkin, 2004c): Služby by měly mít specializovaný personál, který by byl vyškolen tak, aby pomohl romským klientům překonat kulturní rozdíly.

5.5.1 Souhrnná zpráva o zneužívání drog mezi příslušníky národnostních a etnických menšin

V r. 2006 provedlo Ministerstvo vnitra ČR studii zaměřenou na zmapování situace v oblasti užívání drog mezi příslušníky národnostních a etnických menšin s cílem navrhnout opatření preventivního a případně i represivního charakteru ke snížení dostupnosti drog. Data byla sbírána prostřednictvím krajských správ Policie ČR (styčných důstojníků Policie ČR pro menšiny). Závěry studie uvádí, že užíváním

drog je zasažená především romská a vietnamská menšina. Mezi slovenskými Romy převládá čichání těkavých látek, v posledních letech také užívání konopných látek a pervitinu, zatímco mezi olašskými Romy převládá užívání Subutexu. Podle dat Policie ČR jsou příslušníci romské komunity často zapojeni do obchodování s drogami a pěstování konopí. Podle zprávy bývají Romové zapojeni do získávání a prodeje Subutexu na černém trhu. Rodiny také často obviňují uživatele drog z vlastních řad z důvodu, aby docílily vyšší délky trestu odnětí svobody a zamezili tak dalšímu užívání drog (Ministerstvo vnitra ČR, 2007).

5.6 Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti

V letech 2005 – 2006 byla pro MPSV zpracována Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Hlavním cílem analýzy bylo získání základních informací o situaci (sociálně) vyloučených a vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR (Nová škola, o.p.s., 2006). Celkem bylo v ČR popsáno 310 vyloučených romských lokalit ve 167 obcích. Z toho 30 % lokalit vzniklo v posledních 10 letech, a to převážně řízeným sestěhováním obyvatelstva. Necelá čtvrtina lokalit (23 %) je jasně prostorově vyloučená, nachází se mimo okolní zástavbu, 31 % domů a bytů v těchto lokalitách je ve špatném nebo neobyvatelném stavu. Jako zásadní problém byla ve vyloučených romských lokalitách identifikována vysoká míra nezaměstnanosti související s nízkou vzdělaností, nízkými sociálními kompetencemi, nízkou motivací a často i zhoršeným zdravotním stavem obyvatel negativně ovlivněným špatnými stravovacími návyky, kouřením, konzumací alkoholu a jiných návykových látek.

ZÁVĚR

Romové jsou dodnes často sociálně nejslabší a nejméně vzdělanou skupinou obyvatelstva – zůstávají stále na pokraji obyvatelstva. Přestože je česká veřejnost v poslední době stále více informována o postavení Romů a o jejich problémech, mnoho informací je ale nepřesných, často jsou podávány s „kritickým“ podtextem prozrazujícím negativní vztah k romské menšině, jejich předsudky a zaujatost. Stále je nedostatek pozitivních zpráv, takže veřejnost má pak dojem, že Romové jsou hlavním původem zla a problémů v naší společnosti. Nejúčinnějším bojem proti těmto projevům je zvyšování informovanosti a výměna názorů za účasti odborníků. Nejcitelnější je nedostatek objektivních informací.

Je třeba změnit stávající léčebné programy, aby byly více využívány Romy. Dále zvýšit kontakt, spolupráci s rodinou, upravit stávající pravidla léčebných zařízení, posílit flexibilitu v procesu přijímání nových drogově závislých Romů do programu, používat méně odborný jazyk v kontaktu s drogově závislými Romy, upravit náplň denního programu s ohledem na specifika cílové skupiny, zaměstnávat a vyškolovat romské pracovníky a posilovat toleranci týmu vůči odlišnostem.

Jako hlavní příčiny nízké účasti romských uživatelů drog v léčebných programech je zejména nastavení „bílých“ pravidel, strach romských uživatelů drog z institucionálního prostředí a přístupu personálu, častá omezení a zákazy, nedostatečná spolupráce s rodinou, dlouhé čekací doby před nástupem či nízké povědomí o stávajících možnostech léčby.

Odborníci se domnívají, že počet romských uživatelů drog není v jejich programech dostatečný. A to proto, že data ohledně národnosti svých klientů neevidují. To by mělo být vnímáno jako zásadní téma. Protože pokud přistoupíme na to, že zjišťovat v léčebných zařízeních národnost klientů je diskriminující, pak se těžko můžeme tímto tématem zabývat, chtít něco zlepšovat a měnit přístup, aby nebyl

diskriminující a klienti služby využívali. Např. ve Velké Británii a jiných evropských zemích je běžná součástí vstupního vyšetření odpověď na otázku ohledně etnické příslušnosti.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- BALVÍN, J. a kol. *Romové a etika multikulturní výchovy*. Praha : Design Radix, 1999. ISBN 80-902149-4-0.
- BARTOLOMĚJ, D. *Dějiny Romů* . Olomouc : Trico, 1994. ISBN 80-7067-395-8.
- MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM – MUZEUM ROMSKÉ KULTURY. Kolektiv autorů Muzea Romské kultury. *Romové – O Roma, tradice a současnost*. Brno : Svan 1999. ISBN 80-85956-14-4.
- NEČAS, C. *Historický kalendář – Dějiny českých Romů v datech*. Olomouc : UP 1997 . ISBN 80-7067-769-4 .
- NEČAS, C. *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti 1*. Brno: Masarykova univerzita 1992. ISBN 80-210-0326-X.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vydání. Praha : Portál 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- ŠEBKOVÁ, H. *Jazyková situace Romů a její vývoj* . Praha : Občanské sdružení Ment 1995.
- ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha : Portál 1998. ISBN 80-7178-285-8.
- ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha : Grada 2001. ISBN 80-247-0277-0.
- HORVÁTHOVÁ, J. (2002). *Kapitoly z dějin Romů*. Lidové noviny, Praha.
- KALINA, K. a kolektiv (2003). *Drogy a drogové závislosti 1*. Úřad vlády České republiky, Praha.
- KALINA, K. a kolektiv (2003). *Drogy a drogové závislosti 2*. Úřad vlády České republiky, Praha.
- KALINA, K. a kolektiv (2001). *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. Filia Nova, Praha.

- KANCELÁŘ RADY VLÁDY PRO ZÁLEŽITOSTI ROMSKÉ KOMUNITY (2005). *Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004 a koncepce romské integrace*. Úřad vlády ČR, Praha.
- KANCELÁŘ RADY VLÁDY PRO ZÁLEŽITOSTI ROMSKÉ KOMUNITY (2007). *Zpráva o stavu romských komunit v České republice v roce 2006*. Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity, Praha.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR (2007). *Souhrnná zpráva o zneužívání drog mezi příslušníky národnostních a etnických menšin*. Ministerstvo vnitra, Praha.
- MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ (2006). *Strategie integrace romské komunity Moravskoslezského kraje na období 2006 – 2009*. Odbor kultury a památkové péče Krajský úřad Moravskoslezského kraje.
- MAREŠ, P. (2006). *Faktory sociálního vyloučení*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha.
- MRAVČÍK, V., BEJČKOVÁ, P., ORLÍKOVÁ, B., PETROŠOVÁ, B., ŠKRDLANTOVÁ, E., TROJÁNKOVÁ, A., PETROŠ, O., SKLENÁŘ, V., VOPRAVIL, J. (2006). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2005*. Úřad vlády ČR, Praha.
- MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., ORLÍKOVÁ, B., ŠKRDLANTOVÁ, E., TROJÁNKOVÁ, A., PETROŠ, O., VOPRAVIL, J., VACEK, J. (2007). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2006*. Úřad vlády ČR, Praha.
- MRAVČÍK, V., KORČIŠOVÁ, B., LEJČKOVÁ, P., MIOVSKÁ, L., ŠKRDLANTOVÁ, E., PETROŠ, O., RADIMECKÝ, J., SKLENÁŘ, V., GAJDOŠÍKOVÁ, H., VOPRAVIL, J. (2008). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2007*. Úřad vlády ČR, Praha.
- MRAVČÍK, V., KORČIŠOVÁ, B., LEJČKOVÁ, P., MIOVSKÁ, L., ŠKRDLANTOVÁ, E., PETROŠ, O., SKLENÁŘ, V., VOPRAVIL, J. (2009). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2008*. Úřad vlády ČR, Praha.
- MRAVČÍK, V., KORČIŠOVÁ, B., LEJČKOVÁ, P., MIOVSKÁ, L., ŠKRDLANTOVÁ, E., PETROŠ, O., SKLENÁŘ, V., VOPRAVIL, J. (2010). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2009*. Úřad vlády ČR, Praha.

- MRAVČÍK, V., KORČIŠOVÁ, B., LEJČKOVÁ, P., MIOVSKÁ, L., ŠKRDLANTOVÁ, E., PETROŠ, O., SKLENÁŘ, V., VOPRAVIL, J. (2011). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2010*. Úřad vlády ČR, Praha.
- NOVÁ ŠKOLA, O.P.S. (2006). *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha.
- RVKPP (2003). *Standardy odborné způsobilosti služeb pro uživatele návykových látek*. Úřad vlády ČR, Praha.
- SCHMIDT, V.: *Etnické minority (se zvláštním zřetelem na romské etnikum)*. In: KALINA, K. (2003). *Drogy a drogové závislosti 2, kapitola 9/7*. Úřad vlády ČR, Praha.
- ŠTANDLOVÁ, D. (2007). *Užívání návykových látek v romské komunitě. Návrh systémového řešení*. Brno.
- VRTBOVSKÁ, P. & LARKIN, T. (2004a, b). *Romský vzájemný výzkum (výsledky výzkumu)*. Společnost Hvězda, Praha.
- VRTBOVSKÁ, P. & LARKIN, T. (2004c). *Závěry a doporučení z projektu baterie (vzájemný romský výzkum o užívání drog v romské komunitě)*. Společnost Hvězda, Praha.
- VYHNALOVÁ, A. (2004). *Specifika romských uživatelů drog ve srovnání s majoritními uživateli*. Absolventská práce. VOŠ sociálně právní. Absolventská práce, obor sociální práce. Praha.
- NEDOMOVÁ, A. (1998). *Romská komunita v České republice*. Demografie, 40, 3, 157–167.

Elektronické zdroje :

<http://www.romove.radio.cz/clanek/18206>

<http://www.vlada.cz/cs/rvk/rzrk/rzrk.html>

<http://www.vlada.cz/cs/rvk/rnm/default2.html>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: **Lukáš Smělík**

Obor studia: **Speciální pedagogika - vychovatelství**

Forma studia: **Kombinované**

Název práce: **Drogová závislost u romského etnika**

Rok: **2012**

Počet stran textu bez příloh: **49**

Celkový počet stran příloh: **0**

Počet titulů české literatury a pramenů: **33**

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: **0**

Počet internetových zdrojů: **3**

Vedoucí práce: **PhDr. Eleonóra Strapcová**